

YURTDIŞINDA FARKLI KÜLTÜR GÖRMEYİ DENEYİMLEMİŞ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ: GÖRSEL KÜLTÜR

Ayben Kaynar TANIR¹

Özet

Kendi ülkeleri dışında farklı ülke ya da ülkeler görme imkânı bulmuş öğrencilerin, o kültüre yönelik "Bakış"larını (Gaze) belirlemek ve sanat eğitimi yoluyla öğrencilerin bakma pratikleriyle, gördükleri kültürün imge/nesne ya da öğelerinin anlamlarını görsel kültür çalışmasıyla irdelemelerini sağlamak, araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Sekiz odak öğrencinin, görmüş ve deneyimlemiş oldukları Çek Cumhuriyeti, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Yunanistan, İtalya, İngiltere ve Hollanda'nın kültürü ya da kültürleri üzerinden yapmış oldukları görsel kültür çalışmalarındaki öğrenci bakışlarının, ağırlıklı olarak eleştirel olduğu bulgulanmıştır. Araştırma çerçevesinde yapılan görsel kültür çalışmaları bağlamında, görsel sanatlar alanı dışında eğitim alan öğrencilerin, kendi ülkeleri dışındaki kültürleri görsel yolla ifade edebildikleri, kültürlerarası farklılıkları ve benzerlikleri görebildikleri ve öğrencilerin görsel kültüre ilişkin bakma pratikleri geliştirebildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat eğitimi, kültür, görsel kültür, görsel okur-yazarlık, imge

¹ Öğr. Gör. Dr. Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Eğitimi Bölümü, tanir@ankara.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-4452-686X>

A Practice for Students Having Experienced a Different Culture Abroad: Visual Culture

Abstract

The purpose of this research is to explore the “gaze” of students, having been to one or more foreign countries, upon the culture they have experienced there, and to ensure through art education that they examine the meaning of the images/ objects and components of that culture by using practices of looking based on a visual culture work. The research findings indicate that the gaze of the eight focus students, having been to the Czech Republic, France, the US, Greece, Italy, England and the Netherlands, upon the culture or cultures of these countries as reflected in their visual culture work are mainly critical. Within the context of the visual culture work having been performed within the scope of this research, it is concluded that the students studying in the fields other than visual arts are able to express the culture of foreign countries visually, to see intercultural similarities and differences, and to develop their practice of looking concerning visual culture.

Keywords: *Art education, culture, visual culture, visual literacy, image*

1. Giriş

Bilgi ve medya teknolojilerinin yoğun bombardımanı altında olduğumuz, değişim ve dönüşümü sürekli olarak yaşadığımız bir dönemde yaşamaktayız. Bu duruma sanat eğitimi penceresinden bakıldığında, içinde bulunduğumuz çağın gerekliliğine uygun olarak sanat eğitiminin öğretim yöntem ve uygulamaları sosyo-kültürel, felsefi, tarihi, siyasal, ekonomik, bilgi ve medya gibi benzeri özelliklere göre değişmektedir. Bu anlamda, özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde, son yıllarda da Türkiye’de sanat eğitiminin görsel kültür çalışmaları üzerine yoğunlaştığı apaçık görülmektedir. Peki, Görsel Kültür nedir?

2. Görsel Kültür

Kültür terimindeki görsel ve kültür sözcükleri kendi başına değerli olmakla birlikte bir arada iken birbirinden oldukça farklı ve daha ileri eleştirel düşünceyi destekleyecek kadar güçlü olan öğeleri kapsar ve bir araya getirir. Geniş anlamda görsel olan, görülebilendir. *Görsel kültür*'ün kendisi ise; biz insanların ürettiği, yorumladığı ve estetik amacı olandır. Başka bir anlatımla; ürettiğimiz anlamlı görüntüler ya da imgelerdir. Kültürel olan ise kapsamlı tanımıyla, insanların günlük yaşamdaki amaçları, yaptıkları veya yaşam biçimleridir. Bunun yanı sıra, insan topluluklarının herhangi bir şeye anlam katarak yaşamalarıdır. Bu tanımlardan yola çıkıldığında görsel kültür, kültür denilen geniş yelpazenin görmeyi ve bakmayı içeren konularını ele alır ve bu yolla iletişim kurar denilebilir (Barnard, 2002, s. 26-36).

Günümüz kültürü, yoğunluklu olarak görsel kültürdür. Görme eylemi, yaşamın her alanını etkilemekte ve yön vermektedir. Başka bir anlatımla, yaşamımız tam anlamıyla görsel imgelerle işgal edilmiştir. Acar (2008) bu süreci, *Tersten Perspektif* adlı kitabın yazarı PavelFlorenski'nin yazılarından yola çıkarak şöyle yorumlar; Yüzyıllar boyunca egemen olan sözel dünya anlayışı, Antik Yunan döneminden itibaren yerini göz merkezli dünya anlayışına bırakmıştır. 20. Yüzyıl ve sonrasında ise teknolojik gelişmelerle doğru orantılı olarak, "dünya için göz"ün yerini "göz için dünya" tasarımları almıştır.

Bugün yaşananlar düşünüldüğünde Acar'ın yorumu oldukça yerindedir; elimizden düşmeyen cep telefonlarıyla çekilen binlerce fotoğraf, sosyal medya üzerindeki hareketli ve hareketsiz görsel paylaşımlar, bilgisayar ve televizyonlarda sürekli gösterilen reklamlar, caddelerde hızla değişen ve ışıltılı teknolojik reklam panoları... Bu durumu yalnızca fotoğraf üzerinden ele aldığımızda dahi, yaşamımızda "göz için dünya" tasarımını ne denli yaşadığımızı bize hatırlatacaktır; anneanne ve dedelerimizin çektiği olduğu sınırlı sayıdaki siyah-beyaz hatıra fotoğraflarıyla, günümüzde anı olarak çektiğimiz ve üstelik pek çok dijital enstrüman sayesinde sanal olarak kaydettiğimiz, postalayabildiğimiz, paylaşabildiğimiz fotoğrafları karşılaştırdığımızda, sayısal anlamdaki artış önemli bir göstergedir. Neredeyse her anını görsel olarak belgeler ve bu görsellerle yaşar. Bu

pencereden baktığımızda, insanlık, hiçbir döneminde olmadığı kadar çok biçimde görsel imgeler yoluyla günlük hayatını yaşamaktadır.

Mirzeoff'a göre, insanlar deneyimleri resimleme ya da görselleştirme eğilimleri yüzünden görsel bir kültüre sahiptir; onun için, görsellik etki alanı açısından hem küreseldir hem de sıradan, günlük yaşamın bir parçasıdır (Duncum, 2002, s. 15). İmgeler daima anlamlar taşımışlardır. Günümüzde imgeler o kadar çoğaldı ki, artık onları ürettiğimiz kadar onlar tarafından da üretiliyoruz (Saybaşı, 2007, s. 21-22). Kısacası, tüm bu görüntüler gün geçtikçe daha fazla ve hızlı bir şekilde yaşantı içine girmekte ve daha da ötesi günlük yaşantı olmaktadır. Saybaşı'ya göre (2007, s. 27), görsel kültür, görmek ve bilmek arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasıdır. Çünkü bakmak ve görmek birbirini tamamlar. Tanımlayan, çözümleyen ve eleştiren bakma eylemi, dünya hakkında özgün ve yaratıcı yorumuyla bilgi üretme konusunda merkezi bir öneme sahiptir. Bilgi üretiminin diğer kaynağı imgeler ise, görünenin temsilidir. Leppert'e (2002, s. 14) göre, ister fotoğraf, ister film ya da video, isterse de resim olsun, imgelere bakıldığında görünen şey insan bilincinin ürünüdür. Birey, çevresinde gördüğü her imgeyi belleğine kaydeder, sonrasında belleğinde bir araya gelen bu imgeler yoluyla dünyayı bir biçimde anlamlandırmaya başlar ve nihayetinde yaşamı söz konusu imgelere verdiği anlamlar üzerinden değerlendirir. Daha sonra birey, anlamlandırdığı imgeler ile kullandığı dil ve içinde yaşadığı kültürün kodlarını birleştirerek yeni anlamlar oluşturur. Bireyin kültürünün imgelerle karşılaşması sonrasında meydana gelen bu güçlü dil, görsel kültürün temelidir. Görsel kültür kapsamında ele alınan görsellerin kendisi değil, temsil ettiği ve ürettiği anlamlarıdır. Bu nedendir ki, görsel kültür imgelerindeki anlam/anlamları çözmek için ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel, cinsiyet, yaş ve ırk gibi kavramlar bağlamında nasıl anlamlandırılabilceği sorusuna yanıt aranmalıdır.

2.1. Sanat Eğitiminde Görsel Kültür

Yaklaşık 20-25 yıldır, başta Amerika Birleşik Devleti'ndekiler olmak üzere Batıdaki birçok eğitim kurumu, sanat eğitimi programlarını farklı bakış

açılarıyla sunmaktadırlar. Özellikle görsel kültür, bir kuram olarak sanat eğitimi programlarında oldukça dikkat çekicidir.

Merkezi Avrupa olan geleneksel sanat eğitimi programlarında, sanat alanları bakımından oldukça sınırlayıcı ve kurgusal bir çerçeve içinde, belirli otoriteler tarafından sanata nasıl bakılması gerektiğini yönetsel olarak belirleyen bir anlayış hâkimken, modern sonrası gelişmelerden beslenen görsel kültür, geleneksel sanatın sınırlarını aşar ve görsel olan her imgeyi konu alır, irdeler, şüpheci bakar, eleştirir ve anlamaya çalışır. Soğancı'ya (2011, s. 72) göre görsel kültür yaklaşımı, “kendisini sanatla hiç sınırlandırmadan insan yapısı tüm görseelliği içeriğinin asıl malzemesi olarak kabul eder”. Soğancı, bu kabulün bir zorunluluk olduğunu ve bu şekilde algılanması gerektiğini vurgular. Bu anlamda, geleneksel olarak verilen sanat eğitiminden ziyade farklı disiplinleri içinde barındıran görsel kültür, sanat eğitiminde bir yaklaşım ve aynı zamanda içerik olarak tanımlanabilmektedir.

Sanat eğitimi kapsamında görsel kültür, ağırlıklı olarak ürün, imge ya da başka bir anlatımla görsel kültür araçlarının kendisinden ziyade, yaratılma nedeni, görsellerin anlam katmanlarıyla ilgilidir. Görsel kültür çalışmalarında imgelerin anlamlarını keşfetmeye yönelik olarak, görsellerle çevrili alana bir anlamda maruz kalan sanat alıcılarının, alışık olduklarından farklı bir deneyime açık olmaları gerekmektedir. Galeri ya da müzede sergilenen yapıtların karşısında dururken, yalnızca kendini karşısındaki görsel kültür imgesine/nesnesine teslim eden bir sanat alıcısından çok, “acaba karşıdaki imge/nesne bana ne demeye çalışıyor?” sorusunu sorarak, sorgulayarak, eleştirerek alımlamaya çalışan bir sanat izleyicisi olmalıdır (Türkcan ve Coşkun, 2016, s. 105). Hali hazırda “insanın anlam arayışı, içgüdüsel itkilerin ‘ikincil bir ussallaşması²’ değil, yaşamındaki temel bir güdüdür” (Frankl, 2009, s. 113). Görsel kültür, bu güdüyü sanat yolu ile harekete geçirerek, eleştirel bakma pratiği, eleştirel çözümlenme ve görsel olarak farkındalık kazandırmayı amaç edinmiştir.

²Herhangi bir işi veya davranışı akla uygun kıлма.

Görsel kültür, ABD ve Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye sanat eğitiminde bir yaklaşım ve içerik olarak ele alınmaya başlanmışsa da, öğretim programlarına yansımaları kendi kültür ve eğitim ihtiyacına göre şekillenmeli ancak küresel ve sürekli iletişim halinde olunan dünyada çok kültürlülük de göz ardı edilmemelidir.

2.2. Görsel Kültür Aracı Olarak İmge

Nelson Goodman'ın önerisi üzerine (aktaran Gombrich, 2015, s. 280), görsel koda alışık olmak şartıyla, her görselin bize bilgi verdiğini kabul etmek gerekir. Bunu görsel kültür imgeleri açısından şöyle yorumlamak belki mümkün olabilir; sürekli olarak gördüğümüz imgelerin etrafını çevreleyen bilgi, aslında görsel kod üzerinde temsili olarak varlığını sürdürür. Görsel imgelere sürekli maruz kalmak ve ondaki bilgiyi her defasında yaşamak, imgeyi kolay anlamlandırmayı ve yorumlamayı sağlayabilir. Gombrich bunu Picasso'nun iki yapıtı üzerinden örneklendirir; aşağıdaki Görsel 1'deki yapıt 1904 tarihli, Görsel 2'deki ise 1927 tarihli. Bu iki resim karşılaştırıldığında, sanat algısı ve estetik beğenisi düşük olan birisinin, kadınların ikincisinden çok ilkinе benzediğini söyleyebileceğinin örneğini verir. Ancak yirminci yüzyıl sanatının üsluplarını benimsendiği ve bir resme bu tutumla bakmaya hazır olduğunu vurgular (Gombrich, 2015, s. 279-280). Bu durumu her türlü görsel imge için düşünmek mümkün görülmektedir.

Görsel 1. Pablo Picasso: Topuzlu Kadın. 1904. Guaş.Chicago Sanat Enstitüsü Koleksiyonu, Kate L. Brewster Kalıtı

Görsel 2. Pablo Picasso: Baş. 1927. Yağlıboya ve alçı.Chicago Sanat Enstitüsü Koleksiyonu, SamuelMarx ve eşinin armağanı

Kültürleri görünür kılan kimi görsel kodlar, işaretler ve araçlar vardır. Barnard'a göre (2002, s. 138), kendisini fiziksel olarak göstermeyen ya da temsil etmeyen bir kültür, bir bakıma anlamsızdır. Her kültür biçimi, hem kendine hem de diğerlerine karşı kendini temsil etmek için birtakım araçlar kullanmak durumundadır. Nitekim günümüzde bu araçlar yoğunluklu olarak görsel kültür araçlarıdır. Bu çalışmada, görsel kültür araçlarını kullanan odak öğrencilerin yaptığı seçimler, onların gidip gördükleri dolayısıyla deneyimlediği kültüre *Bakış*'ını belirler.

2.3. Öğrenci *Bakış*'ı (Gaze) ile Görsel Kültür Çalışmaları

Kendi ülkeleri dışında farklı ülke ya da ülkeler görme imkânı bulmuş öğrencilerin, o kültüre yönelik *Bakış*'larını (Gaze) belirlemek ve sanat eğitimi yoluyla öğrencilerin bakma pratikleriyle, gördükleri kültürün imge/nesne ya da öğelerinin anlamlarını görsel kültür çalışmasıyla irdelemelerini sağlamak, araştırma için yeterli bir itki olmuştur.

Araştırmaya katılan ve görsel sanatlar alanı dışında eğitim alan öğrencilerin, kendi ülkeleri dışındaki kültürlere görsel yolla bakabilmeleri, farklılıkları ve benzerlikleri sezebilme/görebilme, yansıtabilme ve görsel kültüre yönelik bakma pratikleri geliştirebilmeleri açısından önemlidir. Ayrıca, öğrencilerin bir dönemlik aldıkları seçmeli resim dersi kapsamında yaptıkları bu çalışma, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine katkıda bulunması açısından gerekli görülmüştür.

Araştırma için görsel ve yansıtıcı araştırma yöntemi, *GAZE*³ kullanılmıştır. Görsel kültür çalışmalarında *gaze* kavramı, bireylerin görsellere nasıl baktıkları, ne ile baktıkları ile ilişkilidir (Sturken&Cartwright,

³Bakış

2009; aktaran Duncum, 2016, s. 19). Leppert (2002, s. 16), bakış ile eş zamanlı görme eyleminin, yalnızca biyolojik ve fiziksel bir konu olmadığını, daha ziyade, zihin ve düşünce süreçleriyle ilgili olduğunu ileri sürer. Bunun yanı sıra, insanın düşünmeye başladığı andan itibaren görmenin karmaşıklığının, bu sürece dil'in de dâhil olmasıyla arttığını belirtir. Görebilmek yani anlayabilmek için bir şeyler bilmek gerekmektedir. Leppert, gerçekten görebilmemiz ve birşeyler anlayabilmemiz için kısmen tarihe ve kültüre özgü birşeyler bilmemiz gerektiğinden söz eder.

Bu anlamda, oldukça genç ve kendi ülkeleri dışında farklı bir ülke görme imkânı bulmuş öğrencilerin, o kültüre yönelik bakışları/bakma pratikleri, görsel kültür çalışmalarını oluşturacaktır. Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarının tüm bölümlerinde GUS 104 ve Mühendislik Fakültesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği GUS ve ART 108 kodlu Resim dersini alan toplam 23 öğrenci çalışmanın katılımcıdır. Toplam öğrenci sayısı 23 olmasına karşın, yurtdışında farklı kültür görmeyi deneyimlemiş 8 öğrenci, odak olarak belirlenmiş ve araştırma metni için bu öğrencilerin verileri kullanılmıştır.

GUS 103/104 ve ART107/108 Resim dersi, Ankara Üniversitesi'ndeki lisans öğrencilerinin zorunlu seçmeli olarak almak/seçmek zorunda oldukları bir derstir. Dersin konuları; temel düzey karakaleminden başlayarak diğer resim tekniklerinin (suluboya, akrilik, pastel ve yağlıboya) uygulaması olarak tanımlanmıştır. Ancak bu derste, tanımlanan ders konuları dışında, çağın sanat eğitimi gerekliliği göz önünde bulundurularak, görsel kültür çalışmasına da yer verilmiştir. Öğrencilerin çevrelerinde gördükleri imge/nesne ya da öğeleri içeren görüntülere, anlam katmanlarıyla ve eleştirel bir gözle bakmaları istenmiştir. Ders sürecinde kimi öğrencilerin kendi yaşadıkları ülke, Türkiye dışında, farklı ülkeleri gördükleri, farklı kültürleri gözlemlenme ya da belli bir süre zarfında o kültürün içinde yaşayarak, söz konusu kültürü deneyimlediği gözlenmiştir ki bu öğrenciler araştırmanın odak öğrencileridir. Ders kapsamında, odak öğrencilerden ara sınav ödevi olarak, gittikleri ülkelerde o kültüre ait ve kendilerine ilginç gelen imge, nesne, olay, olgu, öge vb. durumları yansıtabilecekleri resimler yapmaları istenmiş ve yaptıkları

resimler üzerine kısa notlar alabilecekleri söylenmiştir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin gittikleri ülkelerde çekmiş oldukları fotoğraflar ya da o ülkeden edinmiş oldukları harita, broşür vb. görsel materyallerinde görsel kültür aracı olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin, görsel kültüre ilişkin duygu ve düşüncelerini öğrenmeye yönelik iki sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış soru formu, onların *Bakış*'ını (Gaze) sözel olarak ifade edebilmelerinde önemli bir veri kaynağı olmuştur. Odak öğrencilerin sorulara verdiği yanıtlar, doğrudan alıntılarla araştırma metninde yer almıştır. Odak öğrencilerin hangi ülkelerden ne tür görsel seçtiğini ve hangi imge, nesne, olay, olgu, öge vb. durumları seçtiğini belirten şema ve görsel kültür çalışmaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Görselin alındığı/çizildiği ülke adı	Görüntü ve İmgeler	Öğrencinin görsel kültür çalışmasını aktarım aracı
Çek Cumhuriyeti / Prag	Dilenciler/Dans eden Ev	Resim / Yazı
Fransa	Pisuvar ve Klozet	Fotoğraf (Kolaj) / Yazı
ABD/ Los Angeles	Çokkültürlülük Anıtı	Fotoğraf/Resim/Yazı/Şiir
Yunanistan	Mavi Beyaz Yunan evleri	Fotoğraflar (Kolaj) / Yazı
İtalya/Roma	Kolezyum	Resim / Yazı
İngiltere/Londra	LondonEye / Big Ben	Resim / Yazı
İtalya	Şişe	Resim
Hollanda	Bisiklet yolu haritası	Resim

Tablo 1. Görsel kültür araçları şeması.

Görsel 3. Prag kaldırımlarındaki dilenciler.

Görsel 4. Dancing House (Dans Eden Ev) ve öğrencinin kendi temsili.

Burak, Çek Cumhuriyeti'ni görmüş ve belleğinde Prag ile ilgili görsellerin epeyce yer tuttuğunu ifade eden bir odak öğrencidir. Görsel kültür çalışması için iki görsel belirlemiş ve bunların yan yana sergilenmesi ve beraber değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Seçtiği görsellerden biri, Frank Gehry tarafından Prag için tasarladığı Dans Eden Ev (Dancing House)'dir.

Odak öğrencinin seçtiği/resmettiği ikinci görsel, Prag kaldırımlarında, turistlerin arasında dilencilik yapan iki insan görüntüsüdür. Burak'ın bu görüntüleri bilinçli olarak seçmesi ve karakalem olarak görsele dönüştürmesi, öğrencinin eleştirel bakış açısını ortaya koyar. Öğrencinin görsel kültür çalışması sürecinde, deneyimlediği kültürden aktardığı ifadeler dikkat çekicidir:

“Prag bambaşka mimarisi ve eserleriyle tanınan bir şehirdir. Birçok turist şehrin tarihi dokusuna ve mimari yapılarına akın eder. İnsanları da genellikle eğlenmeyi bilen saygılı insanlardır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Prag'da da ne yazık ki dilenmek zorunda kalan yoksul insanlar var. Prag'daki dilencilerin göze çarpan farkı, hepsinin adeta secdeye yatar bir şekilde para istemeleridir. Hiç bir söz söylemeksizin saatlerce bu pozisyonda bekleyerek ve sessizce yardım istemektedirler. Ben bunu Prag'ın pek hoş olmayan

geleneklerden birisi olarak görüyorum. Sanki büyük bir suç işlemişler de onun utancını yaşamaktadırlar. Çizdiğim resimde, Prag'ın yoksul insanlarını, insanlık onuruna yakışmayan bir şekilde dilenirken görüyoruz. Başka bir taraftan da, bu yoksul insanlar turistlerin ilgisini bile çekmemektedirler. Ancak çizdiğim diğer görselde birçok turistin farklı pozlar vererek fotoğraf çektirdikleri Dancing House (Dans Eden Ev), görülmektedir. Ne yazık ki eğri büğrü binalar, insanların eğilmek zorunda kalışlarını gölgelemektedir”Burak (kişisel iletişim, 25 Nisan 2018).

Burak'ın görsel kültür çalışmasında ve sözlerinde, insanların görüntüye/ görünene daha çok önem verdikleri yorumu ortaya çıkmaktadır. Kültür içerisinde oluşan değerler ki bu değerler olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilebilir, kendisini uzun yıllar da var edebilir. Burada öğrencinin bakışı, o kültürün dilencileri, karşıt olarak da dışarıdan gelen turistler üzerinedir. Burak, dilencilik kültürünü eleştirse de, asıl meselenin şimdiki tanımıyla görsel dünya olduğunu söylemektedir. Resimde ve aktardığı ifadelerde, öğrencinin bakışını yansıtan iki önemli unsur oldukça dikkat çekmektedir; birincisi, Görsel 4'de kendisini de bir turist olarak yansıtması ve bu yansıtmının şimdiki fotoğraf çekimlerinin modası, binayı kendisi eğriltmiş ya da çarpıtmış gibi göstererek resmetmesidir. Bu sürrealist görüntü, yaşamın gerçek değerlerine karşıt bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda Burak'ın bakışına göre, insanlar hayatı gerçek dışı karelere sığdırıp kimi gerçekleri dışarıda bırakmaktadırlar.

Görsel 5 ve 6. 'Dans Eden Ev' ile sosyal medya görselleri.

İkincisi ise, öğrenciden alıntılanan son cümle; “Ne yazık ki eğri büğrü binalar, insanların eğilmek zorunda kalışlarını gölgelemektedir” Burak (kişisel iletişim, 25 Nisan 2018). Özetlenecek olursa, Burak’ın görsel kültür çalışmasında günümüz dünyası ve bu dünyada anlam verilen değerler, eleştiri konusu olmalıdır.

Odak öğrenci Eda ise, Fransa’ya gittiğinde öğrenci yurdunda kaldığını ve tuvaletlerde taharet musluğu olmadığını gördüğünde çok şaşırıldığını belirterek, görsel kültür çalışmasında Duchamp’ınPisuvar⁴ (Çeşme) yapıtının bir görseli ile taharet musluğu olan bir klozetin fotoğrafını yan yana getirdiği kolaj çalışmasıyla, Batılı ve Doğulular arasındaki temizlik konusundaki kültürel farklılığa bir eleştiri getirdiğini dile getirmiştir. Kolajın üzerindeki kırmızı renkteki ok işareti ve *Doğulu mu, Batılı mı?* sözcükleri bu eleştiriye tartışmaya davet etmektedir, nitekim ders sürecinde öğrenciler için bu bir tartışma konusu olmuştur. Öğrencinin görsel kültür çalışmasında, yapıtın anlamsal ifadesi ile uyuşmasa da, Batılı ve Fransız bir sanatçı olan Duchamp’ın, R. Mutt imzalı sanat yapıtının görselini kullanması oldukça dikkat çekicidir.

⁴Pisuvar (Çeşme): Duchamp’ın en önemli eseri Çeşme adıyla bilinen Fountain'dir. Sanatta hazır nesnenin kullanımı ve Dada akımının bir temsilidir.

Görsel 7. Odak öğrenci Eda'nın kolaj çalışması.

Görsel 8. The Multiculturalism Monument (Çokkültürlülük Anıtı) ve odak öğrenci Buğra'nın çizimi.

Odak öğrenci Buğra'nın seçtiği görsel 8, çokkültürlülüğün sembolüdür ve “Çokkültürlülük Anıtı” olarak anılmaktadır ve 1 Temmuz 1985'te Toronto belediye başkanı Arthur Eggleton tarafından açılan ve Francesco Perilli'e ait olan anıt , 65 Front Street West'de Union Station'ın önünde bulunmaktadır. Öğrencinin seçtiği bu görsel kültür imgesi, toplumsal sınıf, cinsiyet ve ırk kavramlarıyla doğrudan ilintili olduğundan burada öğrencinin bakışı (gaze'i) önem kazanmaktadır. Buğra'ya neden bu görseli seçtiği sorulduğunda;

“Bu eserin ilgimi çekme nedeni bana günümüzde tekrardan yükselen faşizmin geldiği noktayı hatırlatmasıydı. Dönüp ilk insanlara baktığımızda, aslında hepimiz zamanında aynı cıvı altında yaşayabilmiş, savaşmadan geçinebilmişiz. Ne zamandan beri koskoca gezegene sığamaz olmuş, çocukları öldürür olmuş, farklı dini inanışlara sahip diye birbirimizi asar olmuşuz. Oysa ki birlikte olabilsek, hani şarkıda da diyor ya “hayat bayram olsa” diye... Çok mu uzak bir hayal bu? Savaşların olmadığı, çocukların ölmediği, silahların sustuğu, insanların beraber yaşamayı becerebildiği bir gelecekti benim bu eserde hissettiğim” Buğra (kişisel iletişim, 2 Mayıs 2018).

Aslında Buğra, yukarıdaki ifadeleri kullanırken, cümlesinin içinde eleştirel bir soru soruyor. Seçtiği görseli birkez de kendisi resimlemek istemiş ve renk kullanmıştır. Kullandığı renkler çoğunluklu olarak sıcak renklerdir ve güneş resmin sol tarafından anıtı ısıtır niteliktedir. Anıtı görsel olarak resme yansıtan odak öğrenci, kullandığı renk ve eklediği yeni imgeyle (güneş) umutla beklenti içinde olduğu mesajını aktarmaya çalışmaktadır. Arasınav için yaptığı bu resmi getirdiğinde, görsele ilişkin eklemeler yapar; “Resimde de olduğu gibi, beraber özgürce kanat çırpabileceğimiz günler gelsin. Didişmeden, birbirimizin kanatlarını kırmadan, gagalamadan. Bu gökyüzü bizim!..”Buğra (kişisel iletişim, 2 Mayıs 2018). Odak öğrenci, yaptığı resmin üzerine bir de küçük bir şiir ekleme ihtiyacı duyduğunu dile getirir:

“Yaşamak varken kuşlar gibi

Özgür ve kardeşçe

Neden birbirine girer insanoğlu her fırsatta?

Neden birbirinin kanatlarını kırar?

Uçsuz bucasız bir gezegen, ve sığmayan

Tek canlı insan.

Barış dolu yarınlara,

Birlikte kanat çırpabildiğimiz bir dünyaya...

”Buğra (kişisel iletişim, 2 Mayıs 2018).

Bir imgeden çıkarılan bilgi, imgeyi yaratan kişinin niyetiden oldukça bağımsız olabilir (Gombrich, 2015, s. 144). Ancak, Buğra'nın seçtiği görsel ve şiirindeki bakışı, anıtın yaratıcısıyla benzerlik gösterir. Anıtı tasarlayan sanatçı Perilli, yapıtına ilişkin şöyle der;

“Anıtı, bronz ve postmodern olarak tasarladım. Dünyanın merkezinde iki meridyeni birleştiren bir adamı temsil eder; geriye kalan meridyenler ise güvercinler tarafından tutulurken, barışı sembolize eder. Dahası, güvercinler sembolik olarak, insanla diyalog ve karşılıklı saygı bayrağı altında yeni bir dünya inşa eden insanların kültürel canlılığını temsil etmektedir” (Spacing Toronto, 2009).

Öğrenci Buğra, yapılan yazılı görüşmelerde, esere ilişkin duygusunu/bakışını, şu şekilde ifade etmiştir;

“Savaşların olmadığı, çocukların ölmediği, silahların sustuğu, insanların beraber yaşamayı becerebildiği bir gelecekti benim bu eserde hissettiğim” Buğra (kişisel iletişim, 2 Mayıs 2018).

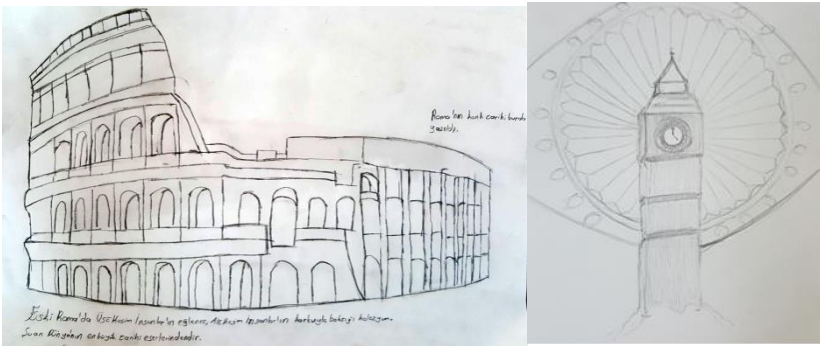
Görsel 9. Odak öğrenci İrem'in Yunanistan'da çektiği fotoğraflardan oluşturduğu kolaj çalışması.

Görsel 9'da, oldukça estetik görünen bu fotoğraflar odak öğrenci İrem tarafından çekilmiştir. Öğrenci, görsel kültür çalışması için kendi çizimi yerine fotoğraf tercih etmesinin nedenini şöyle açıklamaktadır; “Bu kültürdeki güzelliği size, kendi çizimimle anlatamazdım” İrem, (kişisel iletişim, 2 Mayıs 2018). İrem, gördüğü kültüre ilişkin duygu ve düşüncelerini bir kağıda kendi el yazısıyla yazmayı ve çektiği fotoğraflarla bir kolaj oluşturmayı tercih etmiştir. Yazdığı yazıdan doğrudan alıntı yapmak, öğrencinin bakışını tam olarak yansıtmak açısından doğru olacaktır;

“Yunanlılar maviye çok düşkündürler. Bayrağı mavi ve beyazdır. Bu nedenle her yerde binalarını mavi beyazla renklendirirler. Bence, bu görsellik bakımından çok güzel bir görüntü sağlıyor. Evlerinde rengarenk el işi dekorlar, balkonlarında ve bahçelerinde rengarenk çiçeklerle görsel bir şölen sunuyorlar. Günlük kıyafetleri çok sade ancak bayramlarında, kutlamalarında geleneklerine göre değişik kostümlerle hareketli bir görsellik sağlıyorlar... Yunanlılar kahveyi çok severler. Gün içinde Siesta dedikleri dinlenme saatinde neşeli sohbetlerle kahve içerken insanları

fotoğraflamak eğlencelidir. Yunan mutfağı klasik bir Ege mutfağıdır, deniz ürünleri ve çeşitli otlar, cıvıl cıvıl görsellik sağlar. Ahtapotu güneşte kuruturlar. Özellikle gün batımı ipe asılı ahtapotlar harika bir karedir. Yunanlılar Akdeniz insanıdır. Çok sıcakkanlı ve konuşkan, çok hareketlidirler. Eğlenceyi çok severler. Sokaklarda, yollarda her zaman şarkı söyleyen ve Sirtaki yapan insanlar görürsünüz, bu harika görsel bir şöendir. Dansa ve müziğe düşkündürler. Özel günlerde, resmi ve dini günlerde, müzik eşliğinde dans ederek kutlarlar, bunları fotoğraflamak, daha sonra resmini yapmak oldukça keyiflidir” İrem, (kişisel iletişim, 2 Mayıs 2018).

İrem, yapılan yazılı görüşmede, Yunanistan’daki mavi/beyaz renklere ve onların kültürüne hayran kaldığını belirtmektedir. Odak öğrencinin, bu kültüre ya da kültür içinde yaşamlarını süren insanlara karşı eleştirel bir tutumu olduğu söylenemez. Hatta öğrencinin böyle bir kültüre/yaşantıya özlem duyduğu dahi söylenebilir. İrem ile yapılan yazılı görüşmede Yunanlıların, Türklere çok benzediğini, bu iki kültürün televizyonlarda ya da sosyal medyada tanık olduğu siyasi anlaşmazlıklarını anlayamadığını belirtmiştir. Odak öğrencinin bu görüşü, iki kültürün birbirleri ile olan tarihi ve politik ilişkisine bir eleştiridir.

Görsel 10. Odak öğrenci Ozan’ın çizimi, Roma/Kolezyum.

Görsel 11. Odak öğrenci Efe'nin çizimi, London Eye ve Big Ben Saat Kulesi.

Gombrich (2015, s. 141), imge tanıma söz konusu olduğunda, bilginin büyük bir bölümünü imgeyi çevreleyen kontur taşır, demektedir. Odak öğrenci Ozan'ın, tarihi yapıya bakışında da, imgenin çevresindeki kontur ile imgeyi tanımladığı ve yorumladığı görülmektedir. Ozan, Antik Roma'nın Ölüm Arenası olarak nitelendirilen Kolezyum'u, görsel olarak seçmesi ve çizmesinin nedenini, insanlık tarihi boyunca en kanlı alanlardan biri olması ve bu alanı gezdiği sırada duyduğu garip his olduğunu belirtmiştir. Öğrencinin bakışında, bu yapının günümüzde estetik ve tarihi eser olmasının dışında, yapının bize verdiği bilgiyi önemsemesi yatmaktadır. Nitekim, öğrencinin çizimi üzerine yazdığı kısa ancak çarpıcı cümle bu durumu yansıtmaktadır; "Roma'nın kanlı tarihi burada yazıldı". Bu görsel kültür aracının tarihi ve kültürel arka planında, insanların kurban edildiği ve gladyatör dövüşleri düzenlendiği bilinmektedir. Bu anlamda, öğrencinin dikkat çekmeye çalıştığı bu görsel, kimileri için ölüm meydanı, kimileri içinse eğlence merkezidir.

Bir diğer öğrenci Efe, görsel 11'deki çizimiyle, İngiltere gezisi sırasında iki yapıdan çok etkilendiğini belirtmektedir; "London Eye ve Big Ben Saat kulesi, benim için Londra'nın en önemli simgesi. London Eye yapısının irise benzemesi ve kubbedeki saatle uyuşması Londra'nın bir duyu organını tamamladığını düşündürüyor bana. Bu nedenle çalışmamda iki imgeyi birleştirmek istedim" Efe, (kişisel iletişim: 9 Mayıs 2018). Efe'nin burada görme organına vurgu yapması oldukça dikkat çekicidir. Göz, imgeye giden yol için bir duyu organı olarak algılanmaktadır.

Pelin isimli odak öğrenci 2015 Ekim ayında İtalya'ya korolar festivali için bir haftalık turneye katılmıştır. Garda Gölü yakınlarında sakin bir otelde kalmıştır. Kaldığı bölgede, o kültürün getirisi olarak akşam saat 18'den sonra tüm marketler, iş yerleri vb. kapandığı için yiyecek ve içecek vb. ihtiyaçlarını karşılamak için otelin barını kullandıklarını belirtmiştir. Avrupa ülkelerinde iki farklı su çeşidi olduğu için yanlışlıkla mineralli sulardan aldıklarını ve içme sularının ülkemizdeki kadar ucuz olmadığı belirtmiştir. Bu tüketim

nesnesinin (içme suyu şişesi) bir görselini çizerek bu durumu eleştirdiğini vurgulamak istediğini belirtmiştir. Çizdiği resimde *water* (su) yazmasına karşın, su yüzeyindeki kabarcığı betimleyen noktalar öğrencinin betimlediği duruma gönderme olsa gerek. Aslında öğrencinin bu çalışmasında kültürel farklılıklardan dolayı yaşanan uyum sorunu/süreci konu edilmiştir.

Görsel 12. Odak öğrenci Pelin'in çizimi, Su Şişesi.

Görsel 13. Odak öğrenci Filiz'in çizimi, Amsterdam, Hollanda.

Odak öğrencilerden Filiz, Hollanda'da bisiklet süren insanları, bisikletleri ve bisiklet yollarını görünce, kültürel farklılığın ne demek olduğunu çok iyi anladığını ve çok etkilendiğini aktarmıştır. “Türkiye’de insanlar çıkıp yürümeye bile üşenirken, o kültürde insanların sağlık, doğa ve dinç kalmak için bisiklet sürmeye ayrı özen göstermesi çok ilgi çekiciydi benim için. İnsan kendi ülkesi için öz eleştiri yapmadan da duramıyor doğrusu” Filiz, (kişisel iletişim: 9 Mayıs 2018). Odak öğrenci, Hollanda’nın başkenti Amsterdam’ın bisiklet yolu haritasını çizerek ve çizdiği haritaya da simge olarak ülkenin bayrağını yerleştirmiştir. Söz konusun görsel kültür çalışmasında öz eleştirinin dışında, böyle bir kültüre sahip olabilme özentisini de içinde barındıran, dikkat çekici unsur ise haritanın altında yazan “Bizim de olsa” yazısıdır. Ders sürecinde öğrencilerin görsel paylaşımları üzerinden yapılan eleştiriler, kültürel benzerliklerin yanı sıra farklılıkların belirlenmesi ve öğrenci bakışının (gaze’in) ortaya konulması açısından kayda değerdir.

3. Sonuç

Kendi kültürü dışında ve özellikle yurt dışında bu deneyimi farklı görsel kültür araçlarını görerek yaşayan öğrencilere, ders sürecinde çizdikleri görseller ya da derse getirdikleri fotoğraflar ilgi çekici ve güzel görünmektedir. Bu durumu Jean Baudrillard (1981, s. 79; aktaran Barnard, 2002, s. 171) tarafından öne sürüldüğü şekliyle açıklamak mümkün görünmektedir; “güzellik, tarihsel olarak süregelen farklılık ilişkilerinin ürünüdür ve sanat olarak görünen de sadece bu farklılıkların sonucudur”. Seçilen görseller bu bağlamda ele alındığında, öğrenciler kendileri için farklı gelene yönelmişlerdir. Dolayısıyla, yurtdışında farklı kültür görmeyi deneyimlemiş öğrencilerin gördüğü görüntüler, imgeler ya da başka bir anlatımla Türk kültürünün dışında, farklı yaşam pratiklerini deneyimlemiş insanların ürettiklerini görme ve görüntüleri/gördüklerini yaşayarak anlamlandırmalarıyla sonuçlanmıştır. Öğrenci *Bakış*'ının (Gaze'nin) ele alındığı bu çalışmada, öğrencilerin daha çok, gördükleri kültürlerin tarihi yapılarının yanı sıra o kültüre özgü yaşayış biçimlerinden de etkilendikleri gözlenmiştir. Özellikle Hollanda ve Yunanistan örneğinde bu durum oldukça açık görülmektedir. Fransa örneğinde ise kültürler arasındaki farklılığa ince bir eleştiri vardır. İtalya örneğinde ise, günümüz ile geçmiş kültürlerin aynı mekâna *bakış*larının yanı sıra zamansal ayırım yaparak eleştirel bir göz penceresinden de öğrencinin kendi *bakış*ını görmekteyiz. Çek Cumhuriyeti örneğindeki görsel kültür çalışması ele alındığında, yaşanan çağda görsel olan her şeyin önem kazandığı, ancak değerler, gerçeklik ve doğruluk gibi kavramların yitirildiğine yönelik eleştirinin varlığından söz edilebilir. Yapılan çalışmadaki örnekler çoğaltılabilir ancak sonuç olarak, araştırmaya katılan ve görsel sanatlar alanı dışında eğitim alan bu öğrencilerin, yaptıkları görsel kültür çalışmaları bağlamında, kendi ülkeleri dışındaki kültürleri görsel yolla ifade edebildikleri, kültürlerarası farklılıkları ve benzerlikleri görebildikleri ve öğrencilerin görsel kültüre ilişkin bakma pratikleri geliştirebildikleri söylenebilir.

Kaynakça

- Acar, B. (2008, 6 Ekim). "Yazılı kültür"e karşı "görsel kültür", Uzun hikaye, öykü, inceleme ve eleştiri, [Blog yazısı]. Erişim adresi: <http://www.uzunhikaye.org/icerik/yazili-kulture-karsi-gorsel-kultur>
- Barnard, M. (2002). *Sanat, tasarım ve görsel kültür*. İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Duncum, P. (2002). Visual culture art education: Why, what and how?. *International Journal of Art & Design Education*, 21, 14-23. 16 DEC 2002 | DOI: 10.1111/1468-5949.00292
- Duncum, P. (2016). Yansıtıcı araştırma yöntemi olarak gaze. Suzan Duygu Bedir Erişti. (Yay. Haz.). *Görsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 19-35). Ankara: PegemA Akademi.
- Frankl, V.E. (2009). *İnsanın anlam arayışı*. (Çev.) Selçuk Budak. 4. Baskı. İstanbul: Okyanus Yayınevi.
- Gombrich, E.H. (2015). *İmge ve göz*. (Çev.) Kemal Atakay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Leppert, R. (2002). *Sanatta anlamın görüntüsü*. (Çev.) İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saybaşı, N. (2007). Görsel kültür [Özel sayı]. *Toplum bilim*. Sayı 22. (s. 17-33).
- Soğancı, Ö. İ. (2011). "Türkiye'de görsel kültür" uluslararası öğrenci kitlesine yönelik uygulama örneği. Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi 1. Sanat ve Tasarım Eğitimi [Sempozyum]. 27-29 Nisan 2011.
- Spacing Toronto, (2009, 20 Mart). Monumentto Multiculturalism. Erişim adresi: <http://spacing.ca/toronto/2009/03/20/monument-to-multiculturalism/>
- Türkcan, B. ve Coşkun, N. (2016). Görsel kültür çalışmaları. Suzan Duygu Bedir Erişti. (Yay. Haz.). *Görsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 73-108). Ankara: PegemA Akademi.